משרד החינוך
מנהל פדגוגי
אגף בכיר חינוך
ילדים ונוער בסיכון

تقدّم
תקאדום
الخطة الخماسية لتطوير المجتمع العربي
תכנית החומש לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הערבית

הרשות לפיתוח כלכלי
של מגזר המיעוטים
המשרד לשוויון חברתי
וקידום מעמד האישה

سلطة التطوير
الإقتصادي للأقليات
وزارة المساواة الإجتماعية
وتعزيز مكانة المرأة

למידה מהצלחות בבתי ספר בחברה הערבית במחוז צפון: חיזוק התמדה של תלמידים במצבי סיכון במסגרות חינוך

רות ברוך קוברסקי
עירית ענבר (אייזיק)

מאיירס ג'וינט
ברוקדייל

עריכת לשון: רויטל אביב מתוק
עיצוב גרפי: ענת פרקו טולדנו

מחקר זה הוזמן על ידי המשרד לשוויון חברתי וקידום מעמד האישה ומומן בסיועו

הצעה לציטוט (APA):
ברוך קוברסקי, ר' וענבר (אייזיק), ע' (2026). *למידה מהצלחות בבתי ספר בחברה הערבית במחוז צפון: חיזוק התמדה של תלמידים במצבי סיכון במסגרות חינוך*. דמ-090-26. מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל.

מכון מאיירס ג'וינט ברוקדייל
ת"ד 3886 ירושלים 9103702
טלפון: 02-6557400
brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

למידה מהצלחות בבתי ספר בחברה הערבית במחוז צפון: חיזוק התמדה של תלמידים במצבי סיכון במסגרות חינוך

רקע

תהליך הלמידה במחקר זה נערך על רקע פערים חברתיים-כלכליים וחינוכיים מתמשכים בין החברה הערבית לחברה היהודית בישראל, לצד מגמות שיפור בהישגים הלימודיים בחברה הערבית. המחקר מתמקד בבתי ספר בחברה הערבית במחוז צפון שהצליחו לחזק התמדה ולצמצם תהליכי נשירה גלויה וסמויה של תלמידים. נשירה והתנתקות מבית הספר הן תופעות רב-ממדיות, וחיזוק התמדה מחייב שילוב בין זיהוי מוקדם של קשיים לימודיים וחברתיים, תהליכי התנתקות (disengagement), קשרים מיטיבים, תחושת שייכות, רלוונטיות, תמונת עתיד ומעטפת תמיכה. עם זאת, עדיין חסר ידע שיטתי על האופן שבו בתי ספר מצליחים לתרגם עקרונות אלו לפרקטיקות יום-יומיות אפקטיביות, במיוחד בחינוך הערבי. פער זה עומד בבסיס המחקר הנוכחי.

מטרה

לחלץ ידע יישומי ופרקטיקות עבודה שבאמצעותם בתי ספר מסייעים לתלמידים להתמיד במסגרת גם במציאות מורכבת, וזאת מתוך סיפורי הצלחה של בתי ספר שחיזקו התמדה וצמצמו תהליכי נשירה גלויה וסמויה.

שיטה

למידה מהצלחות בשישה בתי ספר על-יסודיים בחינוך הערבי במחוז צפון: ארבעה בתי ספר שש-שנתיים ושני מרכזי חינוך טכנולוגיים. נערכו ראיונות עם 23 אנשי ונשות צוות ועם חמישה קב"סים.

עיקרי הממצאים

1

הנהלה המובילה תרבות בית-ספרית המכוונת להתמדה: חיזוק התמדה נשען על תרבות בית-ספרית שמציבה את ההתמדה כמשימה מרכזית. ההנהלה מובילה חזון, מגייסת משאבים וממסדת מנגנונים של מעקב, תגובה מהירה ואחריות משותפת. האחריות מחולקת בין ההנהלה, המחנכות ובעלות תפקידים ייעודיות בבית הספר (כמו רכזות התמדה, רכזות כיתות שח"ר), יועצות, קב"סים וגורמים בקהילה.

- חזון של התמדה מתורגם לשגרות עבודה ולגיוס משאבים מתאימים
- מיפוי, תיעוד ומעקב מונעים מצבים שבהם תלמידים "נעלמים" לצוות החינוכי

> "מרגע שנכנס התלמיד לבית הספר יש לנו כל מיני סדירויות ומפגשים. זה צוות שלם שעובד מול התלמיד" (מנהל בית ספר)

2 **חיזוק ופיתוח של צוות בית הספר**: בתי הספר משקיעים בהכשרה ובליווי של הצוות עצמו. פיתוח מקצועי, דאגה לשלומות המורות, הקשבה למורות ושיתופן בתהליכי קבלת החלטות מאפשרים לצוותים להמשיך להכיל את התלמידים ולסייע להם לאורך זמן.

- הכשרות וליווי מקצועי מתמשך
- חיזוק שלומות המורות, יצירת מרחבים לעיבוד ולהתייעצות
- "מעגלים מקבילים": האופן שבו ההנהלה מתייחסת לצוות משמש מודל לאופן שבו הצוות מתבקש להתייחס לתלמידים

> אם את מטפלת בחוסן הרגשי של המורה... אז הוא נותן מכל הלב. ואם הוא נותן מכל הלב, אז תלמידים משתפרים" (יועצת)

3 **קשר אישי מכיל ומצמיח המותאם לצורכי התלמידים**: הקשר האישי מוטמע כדרך עבודה שיטתית. בתי הספר פועלים כך שתלמידים ירגישו שרואים אותם, מאמינים בהם ומחכים להם בבית הספר, ובה בעת מחזקים תחושת מסוגלות ומשמעות ומסייעים לתלמידים לבנות תמונת עתיד.

- שיחות אישיות ומפגש יום-יומי
- חוויות הצלחה והכרה בכוחות
- חיבור בין הלמידה בהווה ובין עתיד אפשרי

> אני עושה הרבה שיחות אישיות... הדגש שלהן שאני רואה אותך, ואני שומע אותך, ואתה חשוב לי" (מנהל בית ספר)

4 **גיוס הסביבה כשותפה לחיזוק ההתמדה:** בתי הספר אינם פועלים לבדם. הם מגייסים הורים, קב"סים, עובדי רווחה, רשות וקהילה כדי להרחיב את המעטפת סביב התלמיד. בתוך כך, בית הספר פועל גם כעוגן קהילתי המחזק שייכות ואחריות חברתית.

- עבודה עם הורים מתוך תפיסה של שיתוף ושותפות
- שותפות עם קב"סים וגורמים ברשות
- חיבור התלמידים לקהילה ולמקום שבו הם חיים

> אנחנו לא מאשימים אתכם [פנייה להורים]. אנחנו רוצים לגייס אתכם כשותפים. אנחנו מודעים לקשיים שלכם" (רכזת פדגוגית)

התמדה נוצרת כאשר בית הספר פועל כמערכת שמזהה בשלב מוקדם קשיים לימודיים וחברתיים ותהליכי התנתקות, מגיבה מהר, מעניקה תמיכה לילד ולמשפחתו, מחזקת שייכות ואינה משאירה את התלמיד לבד. זהו תהליך פרואקטיבי של חיזוק התמדה, הכולל מתן משמעות ללמידה וחיזוק מעורבות מתמשכת של התלמיד בבית הספר ובקהילה, ומדגיש מניעה מוקדמת.

המלצות

- לחזק מנהיגות בית-ספרית שמובילה תרבות של התמדה ואחריות מתמשכת
- לבסס עם התלמידים קשר אישי, לחזק תחושת מסוגלות ולבנות תמונת עתיד לתלמידים כחלק משגרת העבודה
- למסד מנגנוני זיהוי מוקדם, מעקב, תיעוד ותגובה מהירה
- לחזק שותפויות עם הורים, קב"סים, עובדי רווחה, רשות וקהילה
- להשקיע בפיתוח מקצועי של צוותי החינוך ובשלומותם ולספק להם תמיכה מתאימה
- לעבוד בהתאמה תרבותית וקהילתית בהתאם למבנה הקהילתי ולמאפייני היישוב

המסמך מציג פרקטיקות ועקרונות פעולה שזוהו כמוצלחים ומסייעים למימוש המלצות אלו. העקרונות עשויים לשמש בסיס ללמידה, להתאמה ולהמשך פיתוח בבתי ספר וברשויות נוספות.